

سرگذشت گفتمان عملی در مطالعات برنامه درسی

(دیدگاه‌های پرکتیکال شواب، بهبوددانش معلمان و تربیت معلم،

اجرا و تغییر برنامه درسی)

دکتر مصطفی قادری

دانشیار دانشگاه علامه طباطبائی

دکتر نسرین نصرتی

مدرس دانشگاه فرهنگیان

دکتر محبوبه خسروی

استادیار دانشگاه علامه طباطبائی

انتشارات آوای نور

تهران - ۱۳۹۷

سرشناسه	:	قادری، مصطفی، ۱۳۵۲ -
عنوان و نام پدیدآور	:	سرگذشت گفتمان عملی در مطالعات برنامه درسی : دیدگاه‌های پرکیتیکال شواب، بهبود دانش معلمان و تربیت معلم، اجرا و تغییر برنامه درسی / مصطفی قادری، نسرین نصرتی، محبوبه خسروی.
مشخصات نشر	:	تهران : آوای نور، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	:	۳۶۰ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۴۴۳-۷
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
موضوع	:	شواب، جوزف جکسون، ۱۹۰۹-۱۹۸۸م.
موضوع	:	Schwab, Joseph Jackson, ۱۹۰۹-۱۹۸۸
موضوع	:	تدریس عملی Student teaching
موضوع	:	برنامه‌های درسی -- تغییر Curriculum change
موضوع	:	برنامه‌ریزی درسی Lesson planning
شناسه افزوده	:	نصرتی، نسرین، ۱۳۵۴ -
شناسه افزوده	:	خسروی، محبوبه، ۱۳۵۵ -
رده بندی کنگره	:	LB۱۵۷۱۵۷۱۳۹۷۲۱ س۴ ق۲ /

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهید وحید نظری،
پلاک ۹۹، طبقه دوم تلفن: ۶ و ۶۶۹۶۷۳۵۵ / نماير: ۶۶۴۸۰۸۸۲

سرگذشت گفتمان عملی در مطالعات برنامه درسی (دیدگاه‌های پراکتیکال شواب،

بهبود دانش معلمان و تربیت معلم، اجرا و تغییر برنامه درسی)

تالیف: دکتر مصطفی قادری - دکتر نسرین نصرتی - دکتر محبوبه خسروی

ناشر: انتشارات آوای نور

صفحه‌آرا: منیر السادات حسینی

چاپ: اول ۱۳۹۷

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۴۴۳-۷

قیمت ۴۵۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

پیشگفتار نویسندگان ۱۳

Error! Bookmark not defined. بخش اول: در آمدی بر پرکتیکال‌های یک تا چهار شواب .....

Error! Bookmark not defined. معرفی ژوزف شواب .....

Error! Bookmark not defined. داستان سه متفکر برنامه درسی: شواب در کنار تایلر و پاینار

Error! Bookmark not defined. فصل اول: پرکتیکال یک: پرکتیکال زبانی برای برنامه درسی

Error! Bookmark not defined. تعریف «عملی» .....

Error! Bookmark not defined. بحران استفاده از اصول آزمایش نشده و عاریتی

Error! Bookmark not defined. شش نشانه‌ی بحران: پرواز از حوزه‌ی مطالعه ...

Error! Bookmark not defined. نمونه‌هایی از بحران در رشته‌ی برنامه درسی ...

Error! Bookmark not defined. بحران اصل در برنامه درسی .....

Error! Bookmark not defined. ناپسندگی نظریه: شکست گستره .....

Error! Bookmark not defined. ناپسندگی نظریه: ضعف انتزاع .....

Error! Bookmark not defined. ناپسندگی نظریه: تنوع افراطی .....

Error! Bookmark not defined. برنامه درسی عملی: ارزیابی و تغییر برنامه درسی .....

Error! Bookmark not defined. برنامه درسی عملی: خلق جایگزین ها .....

Error! Bookmark not defined. برنامه درسی عملی: کاراندیشی .....

Error! Bookmark not defined. فصل دوم: پرکتیکال دو: هنرهای گزینه سنجی ..

Error! Bookmark not defined. تعریف هنرهای گزینه سنجی .....

Error! Bookmark not defined. ضرورت هنرهای گزینه سنجی .....

Error! Bookmark not defined. نشر یا آموزش گزینه سنجی در میان دانشجو-معلمان .....

Error! Bookmark not defined. نمونه‌ای از گزینه سنجی و چرخه‌های آن: نگاه چندکانونی .....

defined.

فصل سوم: پرکتیکال سه: تبدیل دانش به برنامه درسی .... Error! Bookmark not defined.

نمایندگان انتقال اطلاعات علمی به حوزه‌ی برنامه درسی ..... Error! Bookmark not defined.

سه کارکرد متخصص برنامه درسی ..... Error! Bookmark not defined.

اندازه گروه برنامه‌ریزی درسی ..... Error! Bookmark not defined.

هم گمارده ها ..... Error! Bookmark not defined.

روش‌های انتقال یا تبدیل اطلاعات علمی به برنامه درسی ..... Error! Bookmark not defined.

فصل چهارم: پرکتیکال چهار: آنچه اساتید برنامه درسی باید انجام دهند ..... Error! Bookmark not defined.

تعریف برنامه درسی از دیدگاه شواب ..... Error! Bookmark not defined.

برابری هم گمارده‌ها در برنامه‌ریزی درسی ..... Error! Bookmark not defined.

محلی بودن برنامه درسی ..... Error! Bookmark not defined.

موانع عملی: تجویز، نکوهش، تکرار، منزلت دانشگاهی و دیوانسالاری آموزش و پرورش

..... Error! Bookmark not defined.

اداره‌ی عمل برنامه درسی ..... Error! Bookmark not defined.

اعضای دیگر گروه برنامه درسی ..... Error! Bookmark not defined.

نقد پرکتیکال‌های شواب ..... Error! Bookmark not defined.

فصل پنجم: کاراندیشی و سنت‌های آن ..... Error! Bookmark not defined.

کاراندیشی در برنامه درسی ..... Error! Bookmark not defined.

سنت برنامه درسی کاراندیشانه ..... Error! Bookmark not defined.

شاخه‌های سنت کاراندیشی ..... Error! Bookmark not defined.

بخش دوم: دانش معلمان ..... Error! Bookmark not defined.

فصل اول: پژوهش‌ها و پژوهشگران معلمان ..... Error! Bookmark not defined.

تاریخچه‌ی پژوهش معلمان ..... Error! Bookmark not defined.

دانش معلمان از نگاه شولمن ..... Error! Bookmark not defined.

کیفیت تدریس از دیدگاه گری فنستر ماخر و ریچاردسون ..... Error! Bookmark not defined.

معلم متخصص و معلم ایده آل ..... Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined...... گری فنستر ماخر: نوعبندی دانش معلمان
Error! Bookmark not defined...... ارزش دانش معلمان از نگاه فنستر ماخر
Error! Bookmark not defined...... صدای معلم

Error! Bookmark not defined. ..... **فصل دوم: داستان‌ها و روایت‌های معلمان**

Error! Bookmark not defined...... پژوهش روایی چیست؟
Error! Bookmark not defined...... پژوهش روایی از نگاه کانلی و کلاندینی
Error! Bookmark not defined...... آغاز داستان: فرایندهای پژوهش روایی
Error! Bookmark not defined...... زنده بودن داستان: ادامه‌ی فرایند پژوهش روایی
Error! Bookmark not defined...... یادداشت‌های میدانی از تجربه‌ی مشارکتی
Error! Bookmark not defined...... یادداشت‌های مجلات
Error! Bookmark not defined...... مصاحبه‌ها
Error! Bookmark not defined...... داستان سرایی
Error! Bookmark not defined...... نامه نگاری
Error! Bookmark not defined...... نوشته‌های «خود شرح حال نگاری» و «شرح حال نگاری» .....
defined.

Error! Bookmark not defined...... منابع اطلاعاتی دیگر در روایت
Error! Bookmark not defined...... نوشتن روایت
Error! Bookmark not defined...... فراتر از پایایی، روایی و تعمیم پذیری چه چیزی یک روایت خوب را پدید می‌آورد؟
Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined. ..... بخش سوم: مدل‌های دانش معلمان (ماف)

Error! Bookmark not defined. ..... **فصل اول: تاریخ‌نگاری تحول دانش معلمان**

Error! Bookmark not defined...... ابعاد دانش معلمان
Error! Bookmark not defined...... ۱۹۸۰. گفتمان دانش فنی یا عملی معلمان: دهه‌ی
Error! Bookmark not defined...... ۱۹۸۰. مدل‌های دانش معلمان: دهه‌ی
Error! Bookmark not defined...... دانش محتوای آموزشی از دیدگاه شولمن
Error! Bookmark not defined...... ۱۹۹۰. گفتمان دانش ضروری معلمان: دهه‌ی
Error! Bookmark not defined...... گفتمان دانش‌های ترکیبی فنی یا عملی معلمان: دهه‌ی ۹۰ به بعد
not defined.

Error! Bookmark not defined...... تحلیل تاریخی دانش معلمان

فصل دوم: مدل‌های دانش ضروری معلمان ..... Error! Bookmark not defined.

دانش محتوای آموزشی و برنامه‌ی تربیت معلم ..... Error! Bookmark not defined.

معرفی دانش محتوایی، آموزشی و فناوری معلمان (ماف) ..... Error! Bookmark not defined.

دانش فناوری ..... Error! Bookmark not defined.

دانش محتوایی ..... Error! Bookmark not defined.

دانش آموزشی ..... Error! Bookmark not defined.

دانش محتوای آموزشی (با پداگوژیکی) ..... Error! Bookmark not defined.

دانش فناوری و محتوایی ..... Error! Bookmark not defined.

دانش فناوری و آموزشی ..... Error! Bookmark not defined.

دانش محتوایی، آموزشی و فناوری (ماف) ..... Error! Bookmark not defined.

فواید چارچوب دانش محتوایی، آموزشی و فناوری (ماف) ..... Error! Bookmark not defined.

به‌کارگیری دانش فناوری در تدریس ..... Error! Bookmark not defined.

دانش‌های معلمان و مسئله‌ی تربیت معلم ..... Error! Bookmark not defined.

فصل سوم: مدل‌های شکل‌گیری دانش معلمان .... Error! Bookmark not defined.

مدل پیشنهادی بانکس و همکاران ..... Error! Bookmark not defined.

مدل پیشنهادی پرستیج و پرکس ..... Error! Bookmark not defined.

مدل پیشنهادی نیکلسون ..... Error! Bookmark not defined.

چارچوب پیشنهادی الکساندر ..... Error! Bookmark not defined.

چارچوب پیشنهادی کوکس و همکاران ..... Error! Bookmark not defined.

بخش چهارم: اجرا و تغییر برنامه درسی ..... Error! Bookmark not defined.

فصل اول: تعاریف و طبقه‌بندی‌ها ..... Error! Bookmark not defined.

تعریف اجرا در برنامه درسی ..... Error! Bookmark not defined.

رویکردهای اجرا در برنامه درسی ..... Error! Bookmark not defined.

رویکرد اجرای تغییر بالا به پایین ..... Error! Bookmark not defined.

رویکرد اجرای پایین به بالا ..... Error! Bookmark not defined.

رویکرد اجرای مشارکتی ..... Error! Bookmark not defined.

تغییر آموزشی از دیدگاه فولن ..... Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined...... عوامل موثر بر خلق تغییر

Error! Bookmark not defined...... عوامل موثر بر اجرای تغییر

Error! Bookmark not defined...... عوامل موثر بر نهادینه سازی تغییر

Error! Bookmark not defined...... عوامل موثر بر تغییر

Error! Bookmark not defined...... عوامل محرک تغییر

Error! Bookmark not defined...... عوامل بازدارنده تغییر

Error! Bookmark not defined. ..... **فصل دوم: اصول تغییر برنامه درسی**

Error! Bookmark not defined. اصل نخست تغییر: تغییر یادگیری است- به سادگی و پیچیدگی آن

Error! Bookmark not defined. اصل دوم تغییر: تغییر یک فرایند است نه یک رخداد

Error! Bookmark not defined. اصل سوم تغییر: مدرسه واحد سازمانی اولیه تغییر است

Error! Bookmark not defined. اصل چهارم تغییر: سازمان ها تغییر را می پذیرند- افراد تغییر را اجرا می کنند

Error! Bookmark not defined. اصل پنجم تغییر: مداخلات برای موفقیت فرایند تغییر حیاتی هستند

Error! Bookmark not defined. اصل ششم تغییر: مداخلات مناسب موجب کاهش مقاومت در برابر تغییر می شوند

Error! Bookmark not defined. اصل هشتم تغییر: تسهیل تغییر یک تلاش تیمی است

Error! Bookmark not defined.... اصل نهم تغییر: دستورات می توانند اثرگذار باشند

Error! Bookmark not defined. اصل دهم تغییر: هم عوامل داخلی و هم خارجی تاثیر زیادی بر موفقیت اجرا دارند

Error! Bookmark not defined. اصل یازدهم تغییر: پذیرش، اجرا و ماندگاری مراحل مختلف فرایند تغییر هستند

Error! Bookmark not defined. اصل دوازدهم تغییر: و در نهایت، تمرکز! تمرکز! تمرکز!

Error! Bookmark not defined...... فرایند تغییر برنامه درسی

Error! Bookmark not defined...... قلمرو تغییر در برنامه درسی

Error! Bookmark not defined. ... **فصل سوم: مدل های پذیرش نوآوری و تغییر در برنامه درسی**

Error! Bookmark not defined...... مدل پذیرش نوآوری راجرز، راسل و گلدهارت

Error! Bookmark not defined...... مدل پذیرش نوآوری آرچر

Error! Bookmark not defined...... مدل پذیرش نوآوری در آموزش گرانویدل

Error! Bookmark not defined. پژوهش دانشگاه ملبورن در حوزه‌ی پذیرش تغییر در برنامه درسی

not defined.

Error! Bookmark not defined......(CBAM) مدل پذیرش مبتنی بر توجه

Error! Bookmark not defined...... اجزای نقشه‌ی تجسم نوآوری

Error! Bookmark not defined...... مراحل دغدغه نسبت به تغییر برنامه‌ی درسی

Error! Bookmark not defined...... مفهوم سطوح استفاده از تغییر برنامه‌ی درسی

Error! Bookmark not defined. ..... فهرست منابع

کتاب حاضر را به استاد حسن ملکی تقدیم می‌کنیم
به خاطر سال‌ها تلاش امیدبخش ایشان،
برای گسترش رشته‌ی مطالعات برنامه درسی در ایران

موقعیت‌ها و مسایل عملی برنامه درسی موقعیت‌های مبهم و نامشخصی هستند. حل و فصل این موقعیت‌ها در کلاس‌های درس و مدارس نیاز به دانش عملی دارد. به قول شوان^۱ «دانشی عملی در جاهایی پیدا می‌شود که «پست و باتلاقی است، آن جا که موقعیت‌ها آشفتگی به هم ریخته‌ای دارند و راه حل‌های فنی (تکراری) ناکارآمدند» (شوان، ۱۹۸۳، ص ۴۲). مصداق جاهایی که شوان از آن‌ها یاد می‌کند کف کلاس درس و جاهایی است که معلم با دانش خود در حال اجرای برنامه درسی است. دشواری‌های برنامه درسی نیز در لابه لای کلاس‌های درس قرار دارند. هرچند دانش ضروری معلمی به دانشجوی-معلمان آموخته می‌شود و از طرفی دانش عملی توسط خود معلمان تولید می‌شود ولی این دانش‌ها فقط مختص معلم نیست و دانش معلمان در کلاس‌های درس باید مورد گفت و گوی متخصصان قرار گیرد. چون به دلیل دشواری‌های دنیای تدریس، معلمان به تنهایی قادر به حل مشکلات کلاس‌های درس خود نیستند. دانش عملی برنامه درسی چند راه حل فنی و تکراری نیست، بدین سان که نیازمند کار آگاهانه و گروهی از متخصصان است. یعنی دانش عملی برنامه درسی بیش از نظریه‌ی برنامه درسی نیازمند تغییر و اصلاح دایمی است. شاید کسی که بیشترین حساسیت را نسبت به دشواری جهان عملی برنامه درسی نشان داده است ژوزف شواب باشد. از نظر او جهان عملی غیر قابل کپی برداری است:

«انسان موجودی خود راهبر در زندگی و قادر به آفرینش و اصلاح خود است. دارای تاریخچه شخصی است که غیر قابل کپی برداری است» (شواب، ۱۹۶۴، ص ۶).

بدون مطالعه‌ی آثار شواب هرگز پیچیدگی‌های دنیای عمل برنامه درسی به ویژه ظرافت‌هایی که لازم است نظریه و عمل را به هم نزدیک سازد، قابل درک نخواهند بود. طی مطالعه‌ی چهار پرکتیکال شواب دریافتم که شواب دشمن نظریه نیست و مجریان را نیز به عمل صرف تشویق نمی‌کند. شواب به طرز وسوسه آمیزی می‌خواهد وجود تفاوت و خاص بودن موقعیت‌های عملی را به متخصصان رشته‌ی برنامه درسی یادآوری کند. بنابراین در هر چهار پرکتیکال یک تا چهار، از موردها و تفاوت‌ها بیش از هر چیز دیگری سخن می‌گوید. به نظر می‌رسد که او پیامبری در رشته‌ی برنامه‌ی درسی باشد که می‌خواهد ما را از تعارض در هم فرو رفته‌ی بین پیچیدگی و سادگی، بین تفاوت و شباهت و بین دنیای نظریه و عمل رها سازد، ولی وقتی آثار او به ویژه پرکتیکال دو را می‌خوانید گمان می‌رود که خود او نیز در این تعارض در هم فرو رفته و سایه وار

^۱. swampy lowland where situations are confusing "messes" incapable of "technical solutions" (Schon, ۱۹۸۳, p. ۴۲).

غرق شده است و فریاد می‌زند که وضعیت رشته‌ی برنامه درسی، وضعیت ابری و مبهمی است. درست مانند فیلسوف آلمانی امانوئل کانت که وقتی در کتاب‌های نقد خرد ناب و نقد عملی از برخی جنبه‌های ابهام آمیز نظریه و عمل به عنوان جزیره‌های پوشیده از ابر سخن می‌گوید. به عبارتی از نظر شواب کار در کف کلاس‌های درس شبیه حرکت در جزیره‌های ابرناک است. او بیش از حد خود را درگیر چیزهای خرد و جزئی ساخته تا آن جا که مانند مهندس خرده کاری است که روی ذرات بالقوه‌ی برنامه درسی ممکن^۲ دقیق شده باشد. او مهندس فیزیک یا متخصص ژنتیکی است که روی ژنوم برنامه‌های درسی، که اطلاعات علمی در رشته‌های علمی هستند، دقیق شده است. چه بسا اگر مجال بیشتری داشت رشته‌ی برنامه درسی را به یک رشته‌ی علمی معتبر و مستقل با موضوع تبدیل اطلاعات علمی به برنامه‌های درسی مشروع بدل می‌کرد.

با توجه به مطالبی که در مورد شواب ذکر شد، موضوع مهم عمل برنامه درسی را که با ظرافت‌های خاصی همراه است، در سرآغاز بخش نخست کتاب با اندیشه‌های شواب آغاز می‌کنیم. اما در همین ابتدا لازم است در مورد لغت‌شناسی و گزینش اصطلاحات مندرج در کتاب به ویژه بخش اول توضیحاتی داده شود.

۱- منظور از eclectic با توجه به توضیحات شواب، «به‌گزینی» یا انتخاب بهترین نظریه‌ها نیست، بلکه به معنای بازشناسی فواید، تشخیص ضعف‌ها و بازسازی نظریه‌ها برای تصمیم‌گیری است. چنانچه در پرکتیکال یک صفحه‌ی ۹ آمده است: «سومین شیوه‌ی عملی توصیه شده برای برنامه درسی گزینه سنجی^۳ است که به بازشناسی فواید نظریه برای تصمیم‌گیری در برنامه درسی، در نظر گرفتن نقاط ضعف خاص هر نظریه در صورتی که مبنای تصمیم‌گیری قرار گیرد، و بازسازی این ضعف‌ها تا درجاتی است.»

The third mode of operation commended to curriculum – the eclectic-recognizes the usefulness of theory to curriculum decision, takes account of certain weaknesses of theory as ground for decision, and provides some degree of repair of this weaknesses.

۲- منظور از deliberation تفکر عملی یا تامل عملی است. یا آنچه قبلاً توسط استاد مهر محمدی «عمل فکورانه» ترجمه شده است. عمل فکورانه به بهترین نحو بازگوی اصطلاح deliberation است اما واژگانی عربی و مرکب است. اسم فاعل و فعل آن در ترجمه مثلثا deliberator یا deliberating و to deliberate به ترتیب «عامل فکور» یا «فکورانه عمل کردن» خواهد بود که مشکلاتی را در ترجمه ایجاد می‌کند. از این نظر اصطلاح جایگزین در این کتاب «کاراندیشی» و

^۲. potential curriculum bits

^۳. eclectic

«کاراندیش» است که هم فارسی است و هم تک واژه است و در حالت فاعل، فعل و بقیه‌ی حالات همانطور که مشاهده می‌کنید قابلیت انعطاف دارد [کاراندیش (Deliberator) صفحه ۱۰ پرکتیکال یک و کار اندیشی برنامه درسی (curriculum deliberation) صفحه ۱۰ پرکتیکال یک]. البته کاراندیشی نیز ممکن است ایرادهایی داشته باشد که نویسندگان متوجه آن هستند ولی فعلا این واژه بهترین جایگزین از دیدگاه نویسندگان بوده است.

۳- اصطلاح بعدی polyfocal view است. این اصطلاح، اصطلاح بسیار مهمی است و شواوب آن را برای بیان شرایط کاربرد نظریه در موقعیت‌های عملی ابداع کرده است. منظور از آن نگاه چند بعدی است که به عنوان یک شایستگی، دانشجو - معلمان یا دانشجویان رشته‌ی مطالعات برنامه درسی باید آن را کسب کنند. منظور از نگاه چند بعدی یا چند کانونی انتخاب و کار بست بخش‌هایی از یک نظریه یا بخش‌هایی از نظریه‌های مختلف برای حل یک مسئله‌ی عملی در برنامه درسی است. از این نظر این اصطلاح «نگاه چند کانونی» ترجمه شده است.

۴- اصطلاح commom places که معادل آن در این کتاب «هم گمارده» است. شواوب تجارب مربوط به یادگیرنده، معلم، محیط اجتماعی و موضوع درسی را چونان مکان‌های مشترکی برای روی هم گذاشتن کل تجربه‌ی قابل دفاع برای تولید یک برنامه درسی مشروع در نظر می‌گیرد که ما در این جا به آن هم گمارده می‌گوییم. منظور از هم گماردگی توجه یکسان و هماهنگ به هر چهار نوع تجربه در مکان و زمان مشترک است. از نظر شواوب هر اندیشه‌ی تربیتی قابل دفاع باید چهار هم گمارده را به یک میزان مورد توجه قرار دهد: یادگیرنده، معلم، محیط اجتماعی و موضوع درسی. اگر هر کدام از این هم گمارده‌ها حذف شوند یک عامل حیاتی از اندیشه و عمل تربیتی حذف می‌شود. هیچ کدام از این هم گمارده‌ها نباید حین کاراندیشی بر سایر هم گمارده‌ها مسلط شوند مگر آن که تسلط یکی از آن‌ها آگاهانه و با توجه به شرایط قابل دفاع باشد. جدای از بداهه سرایی‌های آموزشی که خلاف این را می‌گویند، نه کودک، نه جامعه، نه موضوع درسی و نه معلم مرکز یا قلب برنامه درسی مطلوب نیست.

۵- شواوب اصطلاح curriculum reflection را برای تامل ژرف در برنامه درسی به کار می‌برد که همزمان معانی پراگماتیستی، روان تحلیل‌گری و کاربردی دارد. منظور از reflection انعکاس آثار عملی یک برنامه درسی در ذهن و منظور موقعی است که معنا، احساس و نگرش قوی در فرد حین کار با یک برنامه درسی ایجاد شده است. وقتی همه چیز در قالب برنامه‌های درسی متمرکز از پیش مشخص شده باشد فقط تعداد محدودی از افراد درگیر در برنامه می‌توانند به سطح تامل ژرف یا اندیشیدن عمیق نسبت به آثار یک برنامه درسی یا شقوق جانشین آن برسند. در نظام

برنامه درسی ما چون افراد محدودی درگیر ساخت برنامه‌های درسی می‌شوند بنابراین همین افراد محدود در نهادهای مرکزی آموزش و پرورش به سطح تامل و احساس عاطفی و روانی ژرف درباره‌ی اثرات یک برنامه درسی می‌رسند. این در حالی است که همه افراد درگیر و ذی نفع به ویژه معلمان باید درگیر چنین تاملات و احساس‌های عمیقی شوند.

۶- شواب (۱۹۷۰) در پرکتیکال یک قبل از توصیف شیوه‌های عملی و هنرهای عملی به تبیین تفاوت شیوه‌ی عملی (practical mode) و شیوه نظری (theoretical mode) می‌پردازد، زیرا به اعتقاد وی در رشته‌ی برنامه درسی شیوه‌های نظری با شیوه‌های عملی بسیار تفاوت دارند. منظور از mode روش نیست، هر چند روش را نیز شامل می‌شود ولی به معنای اسلوب و روش‌های تکراری است. شیوه‌ی عملی در برنامه درسی به معنای انتخاب یک کار احتمالی غیر قابل پیش بینی است. زیرا در اغلب مواقع برای حل یک مسئله‌ی عملی در کلاس درس معلم رفتار یا کنشی را که بیشترین احتمال موفقیت را دارد انجام می‌دهد. بنابراین می‌توان گفت که معلمان و متخصصان برنامه درسی در بین شیوه‌های عملی دست به انتخاب می‌زنند تا شیوه‌ای را که احتمال بیشترین موفقیت را دارد اجرا کنند. همان طور که شواب می‌گوید: «هدف یا برون‌داد شیوه‌ی عملی یک تصمیم، نوعی انتخاب و راهنمایی یک کار احتمالی است. موضوع آن همواره چیزی واقعی و ویژه است و خیلی به شرایط وابسته است و با تغییرات غیر منتظره‌ای همراه است. مشکلات مربوط به امور عملی از شرایط یا احوال خود ما برخاسته‌اند. روش آن کاراندیشی است و خطی نیست بلکه پیچیده و سیال بوده و هدف نهایی آن تشخیص نوعی مطلوبیت و دستیابی به خواسته‌ای مطلوب یا تغییر خواسته‌ای است. شیوه‌ی نظری نیز یک اسلوب است و به انتخاب و تصمیم‌گیری درباره‌ی یک مسئله‌ی نظری می‌پردازد ولی مانند شیوه‌ی عملی آنی و موردی نیست بلکه پایدارتر و عمومی‌تر است، به عبارتی شیوه‌های نظری قابل تعمیم هستند ولی شیوه‌های عملی قابل تعمیم نیستند.

۷- شبه عملی یا quasi practical گسترش شیوه‌ی عملی است و هدف اصلی آن افزایش تنوع درونی در شیوه‌های عملی است. در حقیقت شبه عملی نوعی تعمیم در دنیای عمل است. مثلاً معلمی که از روش خاصی برای بهبود املا‌ی فراگیران خود استفاده می‌کند می‌تواند شرایط و چگونگی کار خود را برای معلمان دیگر توضیح دهد. اما معلمان دیگر مسایل خاص دیگری با فراگیران خود دارند که باید هنرهای عملی خاصی داشته باشند تا بتوانند از شیوه‌های عملی دیگران استفاده کنند.

این کتاب شامل سه بخش است. همان طور که در بالا توضیح داده شد، به دلیل اهمیت کار شواب و مبنا بودن کار او برای حوزه‌ی عمل برنامه درسی، بخش اول آن به معرفی دیدگاه‌های

پرکتیکال شواب اختصاص یافته است. در این بخش هر چهار پرکتیکال شواب به صورت خلاصه آمده است و تحلیل‌ها و مثال‌هایی برای فهم بهتر آن نیز ذکر شده است. در این بخش نسبت دیدگاه پرکتیکال شواب با برنامه درسی ایرانی نیز در پاورقی‌ها بررسی شده است. با تاکید زیادی توصیه می‌کنیم مطالعه کنندگانی که نخستین بار است با دیدگاه‌های شواب آشنا می‌شوند، بخش اول کتاب را با حوصله و دقت بیشتری مطالعه کنند. زیرا درک پیچیدگی اغلب کارهای بعدی در حوزه‌های عمل برنامه درسی بدون درک کارهای شواب دشوار خواهد بود. این بخش از کتاب به نوعی هم بحث‌های فلسفه‌ی علم را در خود جای داده و هم جایگاه عمل برنامه درسی را در نگاه خوانندگان عمیق‌تر می‌کند. شاید توصیه کنیم که دانشجویان چندین بار این بخش را مطالعه کنند تا جزئیات دنیای عمل برنامه درسی را بهتر بشناسند. در بخش دوم به دانش معلمان پرداخته ایم که کارهای آن‌ها ادامه‌ی کارهای شواب بوده و بر دانش معلمان در رویارویی با دنیای عمل برنامه درسی تاکید می‌کند. در این بخش سعی شده با نگاهی تاریخی سیر مدل‌های دانش معلمان نیز مورد مذاقه قرار گیرد. در بخش سوم مدل‌های دانش معلمان (ماف) که به دانش محتوایی، دانش آموزشی و دانش فناوری معلمان می‌پردازند، پرداخته ایم. در بخش چهارم و نهمی به موضوع تغییر و اجرای برنامه‌های درسی توجه شده است. در این فصل مدل‌های تغییر و اجرای برنامه درسی معرفی می‌شوند.

در پایان ما نویسندگان این کتاب مراتب تشکر و قدردانی خود را از همه‌ی عزیزانی که زمینه‌ی پرداختن به حوزه‌ی عمل برنامه درسی را هموارتر کرده‌اند اعلام می‌کنیم. به ویژه معرفی کارهای ژوزف شواب توسط استاد دکتر محمود مهر محمدی در قاب ادبیات برنامه درسی ایران را قدر نهاده و برای ایشان آرزوی توفیق بیشتر می‌کنیم. از آن جا که برنامه‌ریزی شده این کتاب در اولین نشست «دیدگاه پرکتیکال ژوزف شواب و نسبت آن با برنامه درسی ایرانی» که در دوم آبانماه ۹۷ در دانشگاه علامه طباطبایی رونمایی شود، لذا از کلیه‌ی سخنرانان این نشست و اولین خوانندگان کتاب حاضر به این مناسبت سپاسگزاریم.

تیرماه ۱۳۹۷

دانشگاه علامه طباطبایی